

Anton M. Pazos (ed.), *Años Santos en Roma y Santiago de Compostela desde la Edad Media, Santiago de Compostela 2025*, s. 294.

Idea lat świętych w Kościele katolickim nie rodzi się spontanicznie, lecz dojrzewa w dynamicznej interakcji historycznej, teologicznej i społecznej z innymi wydarzeniami w życiu Kościoła. Przynosi ona wymierne rezultaty w postaci pielgrzymek do miejsc świętych, a wraz z nimi cały wachlarz widzialnych i niewidzialnych skutków: od wznoszenia świątyń, naprawy dróg i budowy źródeł dla pielgrzymów, przez renowacje bazylik, zamówienia nowych dzieł sztuki sakralnej, aż po wytyczanie nowych tras pielgrzymkowych.

Początki lat świętych wiążą się z wezwaniem papieża Bonifacego VIII, wyrażonym w bulli *Antiquorum habet*, aby w duchu wiary przybyć do Rzymu w 1300 roku i uzyskać odpuszczenie kar za grzechy, przewidzianych w średniowiecznej praktyce pokutnej, trwającej niekiedy wiele lat. Był to bez wątpienia pierwszy taki rok jubileuszowy w Kościele, choć – jak wiadomo – już w XIII wieku ogłaszano nadzwyczajne okazje odpustowe w sanktuariach, takich jak chociażby Canterbury. Z kolei tradycja głosi, że rok święty w Composteli, przeżywany wówczas, gdy uroczystość Apostoła przypadała w niedzielę, był praktykowany od XII wieku. Historycy wskazują jednak na późniejsze falsyfikacje dokumentów papieskich, mające na celu wzmocnienie tradycji compostelańskiej. Miała to być forma swoistej „walki o pielgrzymów” oraz próba uzasadnienia długiej tradycji odpustów. Choć jubileusze przyczyniały się do umocnienia przywództwa papieskiego w Rzymie oraz arcybiskupów w Composteli, to jednak w przypadku hiszpańskim proces ten realizował się już od czasów Diego Gelmíreza i wyrażał się inaczej niż przez same lata święte, między innymi poprzez słynny *Codex Calixtinus*.

Tym zagadnieniom poświęcona jest właśnie książka pod redakcją historyka, ks. prof. Antóna M. Pazosa z Consejo Superior de Investigaciones Científicas oraz Instituto de Estudios Gallegos „Padre Sarmiento”, badacza znanego z analiz procesu *re-inventio*, opartych na studiach nad archiwami watykańskimi oraz z koncentracji na zmianach, jakie w świecie pielgrzymek przyniosło odkrycie nowych możliwości transportu w XIX wieku. Redaktorowi udało się zgromadzić teksty poświęcone relacjom nie tyle między Hiszpanią a Włochami, ile między dwoma miastami: Rzymem i Compostelą. Oba są dumne ze swych tradycji apostołskich, oba stanowią „stolice apostołskie” – św. Piotra i Pawła oraz św. Jakuba – a zachodzące między nimi zależności mają charakter dwustronny. Nie tylko Compostela

naśladuje Rzym w tworzeniu drzwi świętych, samej idei jubileuszu czy układu kaplic w katedrze, lecz także Rzym przejmuje pewne tradycje pielgrzymkowe oraz wątki teologiczne obecne w liturgii hiszpańskiej. Są to relacje zachodzące zarówno na płaszczyźnie świeckiej, jak i duchowej.

Autorzy poszczególnych rozdziałów prowadzą czytelnika chronologicznie przez kolejne epoki i zwyczajnie związane z obchodami jubileuszy, zwracając uwagę na ich konkretne konsekwencje.

Pierwsza część książki poświęcona jest jubileuszom rzymskim. Wychodząc od Rzymu jako celu pielgrzymek chrześcijańskich od schyłku starożytności, autorzy spoglądają na siedem wieków funkcjonowania lat świętych i analizują, w jaki sposób zmieniły one samo miasto. Giovanni Maria Vian podkreśla przemiany urbanistyczne Rzymu, który odnawiał się wraz z cyklicznymi obchodami jubileuszowymi. Z kolei Mario Prignano, analizując jubileusze od 1300 do 1500 roku, wskazuje na istotną zmianę, jaka dokonała się począwszy od XVI wieku. Wcześniej jubileusz był wydarzeniem wychodzącym „od ludu i dla ludu”, później natomiast staje się narzędziem misyjnym, a po schizmie wschodniej – także sposobem budowania jedności Kościoła. Ustalenie interwału obchodów na 25 lat było wyrazem troski, aby każde pokolenie mogło doświadczyć jubileuszu. Jednocześnie widoczne jest oddziaływanie wydarzeń zewnętrznych na przebieg obchodów, co wyraźnie zaznacza się w XIX i XX wieku – od pontyfikatu Leona XIII, przez epokę totalitaryzmów – co szczegółowo analizuje Stefano Trinchese, ukazując, w jaki sposób dziedziczy się pewne elementy tradycji, a jednocześnie wprowadza nowe.

Kolejny blok tekstów dotyczy jubileuszu compostelańskiego. Otwiera go rozdział Arturo Iglesiasa Ortegi, poświęcony historii drzwi świętych w Santiago de Compostela, oparty na dwóch dominujących teoriach: ich średniowiecznym bądź nowożytnym pochodzeniu. Autor wiąże ich powstanie z okresem ogłoszenia bulli *Regis aeterni*, co czyniłoby je wcześniejszymi niż rzymską tradycję drzwi świętych, która pojawia się w 1499 roku, choć sam rytuał został przejęty z Rzymu. Kolejne etapy obchodów jubileuszowych w epoce nowożytnej analizuje Domingo Lopo, podkreślając ich znaczenie dla rozwoju pielgrzymek, gdyż lata święte zawsze powodowały wzrost liczby pielgrzymów oraz dalsze umiędzynarodowienie ruchu pielgrzymkowego, co widoczne jest chociażby w danych dotyczących szpitali. Jednocześnie jubileusze od XVI do XVIII wieku zmieniały Compostelę, choć nie w takim stopniu jak Rzym, gdzie plany urbanistyczne obejmowały całe miasto. W Santiago były to raczej interwencje punktowe, skoncentrowane głównie na katedrze i związane z oddziaływaniem baroku. Szczególną uwagę autor poświęca działalności kanonika José Vegi y Verdugo, który przekształca gotycką katedrę w barokową, zwłaszcza poprzez budowę głównego ołtarza z baldachimem oraz przyozdobienie srebrnym okuciem (*esclavina*) figury św. Jakuba. Niewątpliwie jednak wciąż brakuje pogłębionych badań nad okresem nowożytnym, gdyż *camino* stało się popularnym przedmiotem badań głównie w kontekście średniowiecza. Sposób przeżywania jubileuszy – rozsyłanie specjalnych listów

przez arcybiskupa Santiago, przygotowywanie emblematów pełniących funkcję pamiątek, inscenizacje na placach miasta czy procesje – pozwala jednak odtworzyć klimat tych wydarzeń.

Redaktor tomu pozostawił dla siebie rozdział poświęcony ponownemu odkryciu grobu Apostoła w 1879 roku za arcybiskupa Miguela Payá. Autor syntetyzuje w nim swoje wcześniejsze ustalenia, tym razem ujmując je z perspektywy wpływu tego wydarzenia na kolejne jubileusze. Zwraca szczególną uwagę na pielgrzymkę młodzieży w roku świętym 1948, która zapoczątkowała międzynarodową promocję pielgrzymek do Composteli, oraz na jubileusz 1954 roku, w którym przygotowano trasę dla pielgrzymów, rozpoczynającą się przejściem przez Portyk Chwały i kończącą się wyjściem przez drzwi święte. Nie były to jednak jeszcze formy *camino* znane dzisiaj, lecz pielgrzymki organizowane różnymi środkami transportu. Rozpoczyna się wówczas epoka wyjazdów zbiorowych i zorganizowanych, natomiast dopiero od Roku Świętego 1971 zaczyna się dostrzegać i uświadamiać obecność pielgrzymów wędrujących Drogą Francuską.

Finalne refleksje tomu dotyczą współczesnego oblicza Composteli, opisywanego z perspektywy architekta, który w XX wieku wywarł znaczący wpływ na kształt miasta Apostoła – Francisco Ponsa-Sorolli. Autor rozdziału, Xosé Santiago Allegue Fernández, omawia jego interwencje w emblematycznych budowlach miasta, takich jak Convento de Belvís, gotycki dom na placu San Miguel dos Agros, San Martín Pinario czy Hospital de los Reyes Católicos. Z kolei ostatnie trzy dekady troski o dziedzictwo kulturowe i historyczne, rozwijanej w kontekście pielgrzymek, analizują Iago Seara Morales oraz Juan Orozco Corredoira, prezentując prace konserwatorskie dotyczące Portyku Chwały.

Dzięki tej publikacji upada wiele mitów krążących wokół fenomenu *camino*, jak chociażby przekonanie, że pielgrzymki praktycznie nie istniały w epoce nowożytnej lub były zjawiskiem nieistotnym. Nie ma jednak przerwy czy wyłomu w zwyczaju pielgrzymowania do Santiago, choć liczby pielgrzymów uzależnione są od różnych kontekstów historycznych (reformacja, wojna trzydziestoletnia etc.). Zasadniczym atutem książki jest jednak ukazanie licznych wydarzeń z historii Santiago de Compostela i jego katedry, które doprowadziły do ukształtowania świątyni w znanej dziś postaci. Jubileusz i sposób jego przeżywania jawią się jako szansa na odrodzenie ducha właściwego pielgrzymkom jakubowym, przywrócenie centralnej roli kultu Apostoła oraz impuls do zmian w samym mieście. Czytelnik znajdzie w tej książce wiele oryginalnych, wcześniej niepublikowanych danych, między innymi dotyczących liczby pielgrzymów odwiedzających Compostelę w kolejnych latach świętych, a także reprodukcje z archiwum katedralnego, schematy i ryciny wskazujące możliwy układ dziś już nieistniejących budowli oraz lokalizację omawianych obiektów. Wszystko to czyni z publikacji istotny element przywracania pamięci o historii Composteli, a tym samym kluczowy kontekst dla zrozumienia fenomenu pielgrzymek *Camino de Santiago*.